

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет української й іноземної філології, журналістики та мистецтв
Кафедра англійської філології та світової літератури
імені професора Олега Мішукова

**Концептуалізація «американської мрії» в англійськомовній масовій
літературі початку ХХІ ст.**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка
Спеціальності 035 Філологія
Освітньо-професійної (наукової) програми
Філологія (германські мови та літератури
(переклад включно))
Легкобит Оксана Миколаївна

Керівник: к. філол. н., доц. Французова К.С.
Рецензент: Соловей Г.С., к. філол. н.,
доцентка кафедри англійської мови в
судновій енергетиці Херсонської державної
морської академії

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-концептуальні засади «американської мрії»	7
1.1. Концепт як одиниця наукового аналізу	7
1.2. Концепт «американської мрії» у літературознавстві.....	12
1.3. Релігія, свобода та протестантська етика як джерела американської мрії.....	16
1.4. Історичні етапи трансформації «американської мрії»	19
1.5. Ідеологічна сутність «американської мрії» у свідомості та культурі.....	27
РОЗДІЛ 2. Американська мрія в художньому дискурсі ХХІ століття	31
2.1. Модерна інтерпретація: дискурсивні стратегії успіху і самореалізації у романі Лорен Вайсбергер «Диявол носить Прада»	31
2.2. Вербалізація концепту «американської мрії» у мемуарах Джордана Белфорта «Вовк з Волл-стріт»	36
2.3. Неоднозначність «мрії» у мемуарах Дж. Венса «Гілбільська елегія»..	41
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50

ВСТУП

Концепт «американська мрія» є однією з найвпливовіших культурних ідей, які сформувалися в Америці й набули глобального значення. Від початку ХХ століття й донині ця ідея асоціюється із можливістю досягти успіху, добробуту та свободи завдяки особистим зусиллям, незалежно від соціального походження. Упродовж десятиліть концепт «американської мрії» слугував основою національного самовизначення, ідеологією та міфом, що мотивує народ. Його вплив простежується не лише в політичному чи соціальному вимірах, а й у художній літературі, кінематографі та популярній культурі.

Проте в умовах деяких змін у глобальному суспільстві – зокрема, посилення економічної нерівності, кризи ліберальних цінностей, переосмислення людьми ідентичностей – «мрія» починає свою стежку перетворень. Вона більше не сприймається усіма як універсальний ідеал. У сучасній масовій англійськомовній літературі ця ідея часто піддається критичному осмисленню, іронії, виявленню недоліків й, навіть, висміюванню. Замість того, щоб утверджувати успіх та гідне життя, все частіше з'являються наративи про розчарування у мрії, втому та ілюзорність обіцяного майбутнього. Тобто висвітлюється повна зневіра у концепті «американської мрії».

Особливий інтерес у цьому контексті становить саме масова література, адже вона завжди звертається до широкої аудиторії, швидко реагує на глобальні проблеми, суспільні запити, баталії у соціумі й водночас фіксує стан колективної свідомості. Через популярні жанри вона демонструє, наскільки різноманітним й полісемічним може бути тлумачення «американської мрії» у свідомості сучасного читача. Водночас не менш важливо дослідити, як саме ця ідея репрезентується у текстах, як вона вербалізується через лексику, і яким чином формується мовна картина світу, у якій мрія вже не є абсолютом.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу концепту «американської мрії» в англійськомовній масовій літературі початку XXI століття як індикатора культурних метаморфоз, зрушень у соціальному сприйнятті успіху, праці, свободи вибору та гідного життя. Такий аналіз дозволить поглибити розуміння внутрішньої структури концепту, а також виявити, яким чином змінюється його репрезентація на мовному, когнітивному та наративному рівнях в межах актуальної масової художньої комунікації.

Зв'язок дослідження із науковими темами, програмами і планами полягає у тому, що робота написана в межах однієї із основних наукових тем кафедри англ. філол. та світ. літ. ім. проф. Олега Мішукова №0123U103801 «Лінгвокогнітивні, лінгвокультурологічні, наратологічні та перекладознавчі аспекти дослідження художніх та нехудожніх типів текстів».

Метою роботи є дослідження функціонування концепту «американської мрії» в англійськомовній масовій літературі та виявлення основних лінгвістичних механізмів його репрезентації.

Основними **завданнями** дослідження є:

- з'ясувати теоретичні засади поняття «концепт» у лінгвістичному і літературознавчому аспектах;
- простежити етапи трансформації концепту в історико-культурному процесі;
- виявити ідейний аспект концепту у свідомості та культурі;
- проаналізувати лінгвістичні засоби репрезентації й вербалізації концепту;
- розглянути функціонування та вербалізацію концепту у літературних творах XXI століття («Вовк з Волл-Стріт» Джордана Белфорда, «Диявол носить Прадо» Лорен Вайсбергер, «Гілбільська елегія» Джей Ді Венса).

Об'єкт дослідження – концепт «американської мрії» як елемент англійськомовного культурного простору.

Предметом є способи його реалізації і трансформації у сучасній популярній англійськомовній прозі початку ХХІ ст.

Методи дослідження, які використовувалися у роботі, є: *дефінітивний метод* (для обґрунтування і визначення основних понять), *метод концептуального аналізу* (для дослідження концепту «американська мрія»), *елементи наративного аналізу* (для дослідження і аналізу художніх творів), *метод узагальнення та систематизації* (для систематизації досліджуваних матеріалів), *комбінація теоретичних методів* (аналіз, індукція, дедукція), *історичний метод* (для аналізу джерел, вивчення подій минулого).

Матеріалом дослідження слугували англійськомовні художні твори ХХІ століття («The Wolf of Wall Street» («Вовк з Волл-Стріт») Дж. Белфорда (2007 р.), «The Devil Wears Prada» («Диявол носить Прадо») Л. Вайсбергер (2003 р.), «Hillbilly Elegy» («Гілбільська елегія») Дж. Ді Венса (2016 р.)).

Наукова новизна роботи полягає у проведеному міждисциплінарному аналізі концепту «американської мрії» як культурного феномену, який сформувався у жанрово неоднорідному середовищі масової англійськомовної літератури та виявлено стійкі мовні, когнітивні та інтертекстуальні моделі через які він репрезентується.

Практична значущість отриманих результатів роботи полягає у можливості використання результатів у сфері культурології, літературознавства, когнітивної лінгвістики; під час аналізу художніх текстів на предмет виявлення ознак репрезентації концепту «американської мрії»; вивченні подібних концептів в межах англійськомовної літератури; у підготовці навчальних і наукових матеріалів для дослідження сучасних культурних феноменів подібного роду. Також цю роботу можуть використовувати викладачі та здобувачі відповідних спеціальностей.

Апробація результатів здійснювалася 1) під час передзахисту магістерських проєктів відповідальної за це кафедри та 2) під час участі у XVI

Всеукр. студ. наук.-практ. конф. "Іноземні мови у сучасному комунікативному просторі", що пройшла 17-18.04.2025 р. у форматі онлайн-зустрічі.

Публікація представлена тезами, які надруковані у збірнику «Іноземні мови у сучасному комунікативному просторі»:

Легкобит О. “Американська мрія” як культурний код художньої літератури кінця XX – початку XXI ст. «Іноземні мови у сучасному комунікативному просторі» : зб. наук. пр. за матер. XVI Всеукр. студ. наук.-практ. конф., 17–18.04.2025 р. Херсон, Хмельницький : ХНТУ, 2025. С. 39-42.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ «АМЕРИКАНСЬКОЇ МРІЇ»

1.1. Концепт як одиниця наукового аналізу

Перш ніж аналізувати концепт «американська мрія» у художньому дискурсі та культурній динаміці, необхідно з'ясувати поняття концепту як явища. У сучасних гуманітарних науках концепт є однією з ключових одиниць аналізу у філософії, лінгвістиці, культурології, когнітивних науках. У лінгвістичних студіях останніх десятиліть поняття «концепт» набуло статусу однієї з ключових категорій, яка поєднує мову, мислення та культуру. Його актуальність пояснюється тим, що сучасні науки все більше зосереджуються на міждисциплінарних зв'язках і намагаються описати не лише власне мовні структури, а й ті когнітивні та культурні процеси, які їх формують. Концепт у цьому сенсі постає своєрідним містком між словом, образом та культурною пам'яттю. Саме тому питання його дефініції, структури та функцій і надалі залишаються предметом наукових дискусій [2].

Термін «концепт» увійшов до активного вжитку наприкінці ХХ століття, особливо в межах когнітивної лінгвістики, але саме поняття концепту довгий час не було визначено як усталений та обґрунтований термін. У ХХ столітті до ідеї концепту зверталися Л. Вітгенштейн, Ж. Дерріда, М. Фуко, С. Аскольдов, О. Кубрякова та ін., вбачаючи в ньому не сталу сутність, а динамічну структуру, яка формується в межах культурного простору.

Вперше поняття концепту увів у науковий обіг С. Аскольдов у своїй праці «Концепт і слово» (1928 р.). Тоді поняття концепту стало позначатися як мисленнєве утворення, яке в процесі пізнання заміщує множинність однорідних

предметів [1, с. 39]. Ученим було запропоновано розрізняти пізнавальні концепти, пов'язані з логіко-раціональною діяльністю, та художні концепти, що формуються у творчій уяві та слугують інструментом естетичного узагальнення. Вже у цьому ранньому визначенні бачимо спробу подолати межу між науковим і художнім мисленням. Аскольдов підкреслював здатність концепту вбирати як раціональні, так і образні смисли [1, с. 39].

Подальший розвиток терміна продемонстрував багатовекторність підходів до вивчення цього поняття. Так, О. Мельничук трактував концепт одночасно і як загальне уявлення, і як «смысл знака в логике» [7]. Можна припустити, що концепт трактується як категорія, що перебуває на межі між мовою та мисленням: якщо значення слова функціонує в межах мовної системи, то концепт охоплює значно ширший когнітивний простір, у якому відбувається осмислення та інтерпретація навколишнього світу. Такий підхід дозволяє вважати поняття концепту своєрідною «прирубіжною» одиницею, яка поєднує логічні, мовні та культурні складники.

Новий поштовх розвитку концептуальної теорії безперечно дала когнітивна лінгвістика. Згідно з підходом О. Кубрякової, концепт є оперативною та змістовою одиницею пам'яті та мислення, яка поєднує знання та досвід людини, структуровані у вигляді концептуальної системи [1, с. 39]. Дослідниця також наголошувала, що концепти формуються у процесах концептуалізації та категоризації, тобто узагальнення й упорядковування інформації, що надходить із зовнішнього світу [1, с. 39]. Завдяки цьому концепти виступають такими собі частинками знання, які забезпечують зв'язок між мовною формою та когнітивними структурами.

Подібний підхід розвивали у своїх наукових працях й інші дослідники: С. Жаботинська описувала концепт як результат моделювання смислів, які втілюються через мовну репрезентацію [4, с. 34]. В. Іващенко акцентував увагу

на ментальній організації концепту, яка поєднує індивідуальний та колективний досвід [5, с. 204].

Окремий пласт досліджень зосереджений на тому, що концепт містить не лише логіко-понятійну, а й культурну інформацію. На думку Г. Гайдука, він утворює певний світ у голові людини, адже включає в себе певні асоціації, емоції, образи й оцінки [2]. Тобто, концепт можна розглядати як фрагментарну ментальну одиницю, що становить основу когнітивного коду людини, поєднуючи в собі як енциклопедичні знання, так і культурно зумовлені смисли.

В. Карасик уводить у структуру концепту три взаємопов'язані компоненти – образний, понятійний та ціннісний. Саме ціннісний компонент, за його словами, робить концепт «згустком культури у свідомості людини» [1, с. 40]. Це означає, що концепт завжди має аксіологічну складову: він відображає не лише знання про предмет чи явище, а й його оцінку у певному суспільстві.

Питання структури концепту також стало предметом окремих досліджень. Так, Р. Фрумкіна виокремила поняття «концепт-мінімум» (базове розуміння смислу) та «концепт-максимум» (глибоке і повне знання про предмет). Вона ж наголошувала, що концепт має ядро (словникове значення) та периферію (асоціації, конотації, індивідуальні смисли) [1, с. 41]. Така модель дозволяє враховувати як універсальні, так і суб'єктивні аспекти мовно-когнітивних утворень.

Хоча концепт як ментальна одиниця має досить складну природу, більшість дослідників погоджуються, що його структура є багатовимірною. У ній, окрім ядра та периферії, виділяється додатково ще й асоціативне поле – сукупність образів, символів і метафор, які супроводжують смислове наповнення концепту. Так, ядро (прототип) фіксує стабільні ознаки, закріплені в колективній свідомості; периферія охоплює більш мінливі елементи, які варіюються залежно від історичного періоду, соціального контексту чи індивідуального досвіду; асоціативне поле формує культурне оточення концепту [9, с. 117].

На прикладі концепту «американської мрії» ця багаторівнева структура проявляється особливо виразно. Ядро становлять характерні для класичного сприйняття мрії уявлення про успіх, свободу, індивідуалізм, досягнення цілей завдяки праці та ін. Периферія змінюється з часом: якщо у XX столітті наголошувалося на матеріальному добробуті та духовній повноті особистості, то у XXI столітті до «американської мрії» дедалі частіше включаються елементи *work-life balance*, емоційного задоволення, самореалізації без жорсткої конкуренції, але це є тільки однією стороною монети. Асоціативне поле репрезентують численні культурні образи – від нового сімейного будинку, машини і хмарочосів Нью-Йорка до Голлівуду та престижної роботи.

Сучасна класифікація концептів варіюється залежно від наукової школи та мети аналізу. Найчастіше виділяють саме такі типи:

1. Лінгвокогнітивні – пов'язані з ментальними структурами, які вербалізуються в мові. Це концепти, які мають чітке мовне вираження (наприклад, «ВІЙНА», «ЛЮБОВ», «УСПІХ»).
2. Культурні (етнокультурні) – одиниці колективної свідомості, які мають специфічне значення в конкретній культурі. Наприклад, американська мрія є культурним концептом у межах американської національної ідентичності.
3. Ідеологічні – концепти, які виконують регулятивну функцію, впливаючи на соціальні настанови, політичну риторику, моральні оцінки. Саме до такого типу належить концепт «американської мрії», оскільки він задає нормативи бажаного життя у суспільстві.
4. Персональні (індивідуальні) – концепти, які формуються в межах індивідуального досвіду. Один і той самий культурний концепт може мати різні варіанти у різних людей залежно від особистої історії, соціального стану, навколишнього середовища тощо.

Існують і гібридні варіанти – коли концепт поєднує кілька функцій, наприклад, «СВОБОДА» як лінгвістичний, ідеологічний і культурний концепт одночасно. Так, концепт «американської мрії» також можна вважати гібридним варіантом.

Усі ці підходи досить важливі для того, щоб повністю розуміти концепт «американської мрії», оскільки він існує не лише у мовленні та культурі, але й у мисленні, політичних системах, емоційному досвіді й у таких репрезентаціях, як література та кінематограф.

Поняття цього концепту є ключовим інструментом сучасного гуманітарного аналізу. Воно дозволяє осмислювати складні соціокультурні явища, паралельно фіксуючи як сталі, так і змінні елементи колективної свідомості. Концепт – це не просто мовна або ментальна одиниця, а складне багатопланове утворення, яке віддзеркалює досвід, цінності, норми, емоції й ідеологічні установки.

Підсумовуючи, можна зазначити, що у сучасній лінгвістиці концепт розглядається як багатовимірний аспект, який у свою чергу:

- поєднує когнітивний, мовний та культурний прошарки;
- функціонує в якості одиниці мислення та є носієм колективного досвіду;
- його структура складається з багатьох компонентів, таких як образ, поняття та цінність;
- є посередником між мовною формою та культурними смислами.

Кожна наукова школа намагається акцентувати на окремий аспект: логічний, когнітивний, культурний чи аксіологічний, що провокує появу різних підходів до його вивчення та осмислення. Утім, усі вони сходяться в одному: концепт є ключовою одиницею дослідження в гуманітарних науках. Це дає змогу зрозуміти, як мова відображає й одночасно формує наші уявлення про світ.

У випадку концепту «американська мрія» ми маємо справу з ідеологічним, культурним і лінгвістичним концептом водночас, тобто гібридним, який потребує міждисциплінарного підходу до аналізу. В художньому дискурсі дослідження цього концепту допомагає осмислити не лише мовну картину світу, а й соціокультурну мінливість та динаміку сучасного суспільства.

1.2. Концепт «американської мрії» у літературознавстві

Розглядаючи концепт «американської мрії» як складне гібридне явище, неможливо не зробити акцент на специфіці його функціонування у літературному просторі. Упродовж XX-XXI століть американська культура активно відображала та змінювала уявлення про «мрію». Також вона ставала майданчиком для її переосмислення, критики або підтвердження. Саме через художній текст концепт набував все нових сенсів, змінювався під впливом історичних чинників та соціальних запитів, що й робить літературознавчий аналіз основним у міждисциплінарному підході до його вивчення.

Термін «американської мрії» був уперше сформульований істориком Джеймсом Траслоу Адамсом у 1931 році в праці «The Epic of America», що стало однією з найвпливовіших культурних категорій, які активно досліджуються в гуманітарних науках. Адамс визначав його як «мрію про країну, у якій життя буде кращим, багатшим і повнішим для кожного, з можливістю для кожного досягти свого потенціалу відповідно до здібностей чи досягнень [16, р. 404]. Уже ця дефініція підкреслює двоїсний характер концепту. З одного боку, він постає як утопія рівних можливостей, а з іншого – як ідеологема, яка підлягає літературному осмисленню та критиці. В той же час, ще до появи самого терміна, ідеї, закладені в «американську мрію», були репрезентовані в американській

літературі – зокрема, в романах Бенджаміна Франкліна, Натанаїела Готорна, Германа Мелвілла та ін.

Література кінця XIX – поч. XX ст. відіграла досить важливу роль у формуванні колективного уявлення про американську мрію як досягну мету. Протагоністи творів Горація Олджера, відомі за висловом «self-made men», втілювали ідеали особистісного зростання та соціального підйому завдяки власній праці, наполегливості й моральній стійкості. Такі образи формували у читачів переконання, що завдяки наполегливості, чесності та підприємливості кожен може подолати соціальні бар'єри та досягти матеріального та морального успіху. Цей літературний наратив зміцнював віру у можливість самореалізації та соціальної мобільності, ставши своєрідним підручником американського прагматичного оптимізму для декількох поколінь читачів.

Розквіт американського модернізму у 1920-1930-х роках приніс більш критичний погляд на концепт «американська мрія». Роман «Великий Гетсбі» (1925 р.) Френсіса Скотта Фіцджеральда є, мабуть, найвідомішим літературним відображенням цієї ідеї. Гетсбі, який, здавалось би, досягає всіх атрибутів мрії – багатства, впливу, визнання – виявляється трагічною постаттю, бо його успіх виявляється оманливим. У цьому сенсі Фіцджеральд не просто зображує мрію, а демонструє її внутрішню суперечність: між матеріальним досягненням і неможливістю справжнього самоздійснення [23].

Томас Вулф, Джон Стейнбек, Вільям Фолкнер також ставили під сумнів досяжність американської мрії для широких верств населення. Зокрема, у романі «Грона гніву» (1939 р.) Стейнбек показує, як Велика депресія зруйнувала уявлення про економічну мобільність і справедливість, притаманні ранній версії американської мрії [41].

Після Другої світової війни зростає популярність нових жанрів – соціального реалізму, постмодернізму, психологічної прози, що дозволяють глибше досліджувати внутрішній світ людини та соціальні установки. У

повоєнному світі американська мрія знову повертається у публічний та літературний дискурс, однак тепер із додатковими елементами споживацтва, індивідуального задоволення, візуального іміджу та зовнішнього визнання. Артур Міллер у своїй драмі «Смерть комівояжера» (1949 р.) розкриває трагедію американця, Віллі Ломана, який не витримує тиску масової культурної установки на успіх. Через образ Ломана Міллер показує, як соціальні очікування та прагнення відповідати ідеалу «self-made man» можуть призводити до психологічного виснаження, втрати сенсу життя та розчарування. Як зазначає критика, трагедія Ломана полягає не лише у його особистих помилках, а й у системному нав'язуванні суспільних стандартів. Віллі Ломан прагне до успіху, але культура, яка обіцяє багатство та щастя, не враховує обмежень людської природи. Цей твір наглядно демонструє, що післявоєнна американська мрія починає набувати подвійного характеру: вона залишається символом можливостей, але водночас стає джерелом соціальної та психологічної напруги, відкриваючи простір для критичного переосмислення ідеалу [33].

У повоєнній прозі також простежується зміщення фокуса з колективного на індивідуальне, замість національного міфу про заможне суспільство, з'являються приватні історії невдач, зневіри та внутрішнього конфлікту. Автори, як-от Селінджер, Апдайк, Керуак та ін., використовують наративи «мрії» як простір для іронії або дистанціювання від установок та кліше про успіх. Поступово американська мрія перетворюється з національного гасла на складну соціокультурну категорію, де головну роль відіграє не обіцянка, а сумнів у її реалізації.

У другій половині XX – на початку XXI століття концепт «американської мрії» дедалі активніше розвивається та інтегрується в масову та серйозну літературу. Вони стають платформою для того, щоб висвітлювати та актуалізувати соціальні проблеми, наприклад, расової, гендерної чи економічної нерівності. У романах Тоні Моррісон («Beloved», 1987), Колсона Вайтхеда («The

Underground Railroad», 2016), Джонатана Франзена («The Corrections», 2001), Кормана Маккарті («No Country for Old Men», 2005) та Енджі Томас («The Hate U Give», 2017) американська мрія постає як полотно боротьби за ідентичність, голос і визнання у суспільстві. Успіх і свобода не є гарантованими, вони досяжні тільки через внутрішню стійкість та активну соціальну позицію.

Також паралельно зростає роль автофікції та міграційної прози. У творах Джумпи Лахірі, Вікторії Сандовал та Джун Пайк концепт «американської мрії» розкривається через емігрантський досвід. Мрія у творах такого смислового навантаження не обмежується матеріальним успіхом. Вона відображає конфлікт між надією та реальністю, між культурною адаптацією та збереженням власного коріння, між спробою пристосуватися та небажанням цього робити. Тому ці тексти яскраво демонструють, що американська мрія сучасного суспільства не є універсальною формулою щастя чи ідеалом, а є полем напружень, компромісів й самопізнання, де соціальні та культурні обставини визначають її форму, зміст та сенс.

У літературознавстві концепт «американської мрії» також розглядається з позиції культурного міфу, дискурсу і символу. Зокрема, можна припустити, що американська мрія не є фіксованою системою уявлень, а є наративом, який змінився та продовжує це робити, відштовхуючись від історичних контекстів та мінливості суспільних уявлень.

Деякі критики вбачають у цьому концепті певну ідеологічну пастку, яка маскує нерівність під гаслами рівних можливостей. Наприклад, Б. Андерсон у своїй теорії «уявлених спільнот» зауважує, що подібні концепти слугують легітимації національного міфу [34].

Окрему увагу вчені приділяють метафоричній природі цього концепту, яка проявляється у художніх текстах. Через такі ключові образи, як «шлях», «будинок», «робота», «сон», «статки» або «провал», формується уявлення про американську мрію як певну життєву лінію. У наративному аспекті концепт часто

пов'язаний із сюжетом трансформації, від початкового ідеалізму до поступового розчарування або навпаки – до несподіваного визнання. Все залежить від того, яку саме трансформацію концепту, в той чи інший бік, хоче висвітлити автор художнього англomовного тексту.

Концепт «американської мрії» у літературознавстві є явищем, яке має багато граней та вимірів. Цей концепт гарно адаптується до будь-яких змін, будь-то історичні чи культурні. Йому притаманні ознаки чогось дуже утопічного, з однієї позиції, а з іншої концепт є символом повного розчарування. Насьогодні він пройшов довгий шлях еволюції, яка відображається у жанровій, стилістичній та ідеологічній палітрі американської літератури. Через художній текст він і надалі продовжує функціонувати як дзеркало соціальних очікувань, інструмент культурної пам'яті та простір критичного осмислення національних ідентичностей американського суспільства.

1.3. Релігія, свобода та протестантська етика як джерела американської мрії

Американська мрія як соціально-культурне явище та поняття має глибокі історичні, філософські та соціальні витоки. Його формування пов'язане з унікальним поєднанням ідеологічних, релігійних та економічних чинників, які відрізняють США від інших західних суспільств.

Сучасне тлумачення цього поняття найчастіше пов'язане з уявленням про «ідеальний» стиль життя громадян США. Воно включає володіння власною нерухомістю, матеріальний добробут, стабільну й престижну зайнятість, доступ до медичного забезпечення, а також перспективу переходу до вищих соціальних верств населення.

Варто також підкреслити, що популяризація самого терміна, як уже було зазначено, належить американському історику та публіцисту Джеймсу Т. А., який у своїй книзі «The Epic of America» (1931 р.) визначив «американську мрію» як прагнення до такого суспільного устрою, де кожна людина мала б змогу досягти більш повного, заможного та змістовного життя, спираючись на власні здібності та досягнення [16, р. 404].

Звертаючись до словникового визначення, найпопулярніший серед американців тлумачний словник англійської мови *Merriam–Webster* визначає «AMERICAN DREAM» («американська мрія») як «американський соціальний ідеал, який наголошує на егалітаризмі та, зокрема, на матеріальному добробуті» [32]. У цьому тлумаченні особливий акцент робиться на кількох складових, передусім на ідеї свободи, яка передбачає обіцянку успіху та процвітання для кожної особи, а також на рівності прав і можливостей для досягнення добробуту, переважно у матеріальному вимірі. Підкреслюється, що американська нація від початку формувалася на засадах свободи та можливостей, а досягнення «американської мрії» розглядається як фундаментальний чинник духовної єдності народу США, що виступає своєрідною інтеграційною цінністю суспільства. Відповідно, політична система країни орієнтована на реалізацію цього ідеалу. При цьому ключове місце відведено принципу егалітаризму, який протиставляється європейським моделям елітаризму, характерним для попередніх історичних епох і збереженим у багатьох країнах світу донині.

Переходячи до самої історії виникнення та проаналізувавши історію розвитку США, можна зазначити, що перші елементи концепції американської мрії з'явилися ще в колоніальний період. Вплив пуританської релігійної ідеї обраності та прагнення до моральної досконалості створив певну соціокультурну атмосферу, де особиста ініціатива та трудова етика вважалися основними шляхами до успіху. Колоністи, шукаючи релігійну свободу та економічні можливості, заклали підґрунтя для формування уявлення про США як землю

можливостей. Цей символічний аспект пізніше перетворився на ідеологію американської винятковості, яка суттєво вплинула на політичне та культурне самосприйняття нації.

Релігія в американському контексті від самого початку мала значення не лише духовного авторитету, а й важливого суспільно-політичного чинника. Алексіс де Токвіль у своїй класичній праці «Демократія в Америці» підкреслював, що релігія в США виконувала роль морального регулятора та водночас легітимізувала політичні інститути [3, с. 39]. Вона забезпечувала баланс між індивідуальною свободою та суспільною дисципліною, що стало унікальною рисою американського демократичного розвитку.

Біблійні алюзії широко використовувалися у символіці та політичних документах ранньої Америки. Так, проєкт Великої печатки США 1776 р., запропонований Бенджаміном Франкліном, містив образ Мойсея, що виводить свій народ через Червоне море. Подібні мотиви прослідковуються у численних публікаціях доби війни за незалежність та в самій Декларації незалежності, де наголошувалося на рівності всіх людей і їхніх невід'ємних правах, серед яких окремо виділялося право на щастя. Томас Пейн у брошурі *Common Sense* також апелював до Старого Завіту, підкреслюючи морально-релігійну основу боротьби за свободу та повстання проти тиранії [35]. Ці релігійні мотиви закладали фундамент для подальшого розвитку національної ідеології, у центрі якої опинилася ідея винятковості та богообраності американців.

Особливо відчутним був внесок пуритан, послідовників кальвіністської традиції, які вірили у власну передвизначеність і вбачали у своїй присутності в Новому Світі реалізацію божественної місії. У знаменитій проповіді 1630 р. Джон Вінтроп змалював ідеал «міста на пагорбі», що мало стати прикладом для всього людства [13]. Цей образ закріпив у свідомості поселенців переконання, що Америка покликана відігравати особливу роль у світовій історії. Пізніше ця

метафора перетворилася на один із ключових символів американської політичної культури, а її відлуння можна знайти і в риториці сучасних президентів США.

У ширшому інтелектуальному контексті пуританські уявлення тісно перегукувалися з тим, що пізніше визначали як «протестантську етику». Праця, дисципліна та аскетизм трактувалися як свідчення обраності та богоугодності людини, а тому матеріальний успіх набував релігійного виправдання. Саме ця внутрішня установка заклала основи для майбутньої американської культури підприємництва, індивідуальної відповідальності та переконання, що добробут є результатом особистих зусиль, у чому й полягає суть американської мрії.

Можна зробити висновок, що вже у колоніальний період склалася ідеологічне поле, яке поєднало релігійну віру в богообраність із прагненням до свободи та економічного процвітання. Це поле не лише визначало культурну ідентичність нових спільнот, а й стало місцем майбутньої ідеї американської винятковості, яке вплинуло як на внутрішній розвиток суспільства, так і на формування його зовнішньополітичних орієнтирів.

1.4. Історичні етапи трансформації «американської мрії»

Друга половина 19 століття стала для Сполучених Штатів часом справжнього перевороту. Ще кілька десятиліть тому це була країна фермерів, піонерів і невеликих містечок, а вже наприкінці століття Америка підняла в небо перші хмарочоси, проклала тисячі кілометрів залізниць і наповнила свої міста мільйонами нових робітників та іммігрантів. Зміни були такими швидкими, що «американська мрія» неминуче отримала нове обличчя. Тепер вона звучала не тільки як заклик до свободи чи віри, а й як конкретна економічна обіцянка від влади: будь-хто може піднятися «з нічого» до достатку, якщо буде наполегливо працювати та вірити у свої сили.

Цей новий міф дуже яскраво відображали книги Гораціо Олджера, як уже було згадано. У романі «Ragged Dick» (1867 р.) головним героєм є хлопчик-чистильник взуття, який завдяки чесності, працьовитості й наполегливості поступово виборює краще становище в суспільстві [17]. Подібні сюжети формували уявлення про «американську мрію», демонструючи, що навіть з найбідніших верств можна піднятися до успіху. Здавалося, що Америка є країною, де випадкова нагода і власна старанність й наполегливість неминуче приведуть до успіху.

Але ця картина мала й інший бік. «Позолочена доба» – так Марк Твен і Чарльз Ворнер іронічно назвали кінець 19 століття – справді сяяла золотом лише на поверхні. За фасадами багатих особняків і величних банківських будівель ховалася зовсім інша реальність: нетрі великих міст, використання дитячої праці, виснажливі робочі зміни, життя у бідності без надії на соціальний захист. Фотографії Джейкоба Рісса у книжці «Як живе інша половина» (1890 р.) відкрили заможним американцям очі на те, що поряд із ними існує зовсім інший світ [38]. А роман Аптона Сінклера «Джунглі» (1906 р.) став справжнім шоком для суспільства: він показав, у яких нелюдських умовах працюють люди на м'ясокомбінатах Чикаго. Соціолог Торстейн Веблен у «Теорії дозвольного класу» кепкував із показного споживання та «демонстративної розкоші», які підмінювали зміст статусом [44].

Звідси з'явилося перше велике перегрупування смислів концепту «американської мрії». Якщо для першого покоління індустріалізму вона означала свободу нагромаджувати та змагатися, то у добу «прогресивної ери» (1890-1910-ті) мрія набула ще однієї ознаки: справедливих правил гри. Антитрестівське законодавство, яке забороняло монополії та обмежувало владу великих корпорацій, щоб не задавлювати дрібний бізнес і захищати споживачів; створення Федеральної резервної системи (1913 р.), що регулювала банки та грошові потоки, забезпечуючи стабільність економіки; журналістські

розслідування «макрейкерів»; а також соціальні реформи президента Теодора Рузвельта свідчили про те, що без «арбітора», держави, свобода стає привілеєм сильних [25, р. 132]. У підсумку ідеал збагачення не зник, але доповнився уявленням про прозорі інституції, які мають забезпечувати можливості не лише для найспритніших, а для більшості населення, яке наполегливо працює.

Людяний нерв цієї трансформації простий, у масиві абстрактних реформ є конкретні життєві траєкторії. Для когось антитрестівська справа проти *Standard Oil* означала зниження цін на гас і світло в домі, а для когось профспілкові перемоги були першими вихідними з родиною. Американська мрія в цей період вже перестає бути виключно індивідуалістичним гаслом і починає звучати як суспільний контракт про мінімум гідності та максимум станових ліфтів.

У цьому новому контексті особливо цікавою є постать Генрі Форда. Він не просто виробляв автомобілі, він перевернув саму ідею виробництва. Стрічковий конвеєр дозволив створювати машини швидше й дешевше, а його сміливий крок у 1914 році, запровадити 8-годинний робочий день і зарплату в 5 доларів на день, змінив життя його робітників. Форд фактично запровадив новий підхід. Його робітники не просто виконували роботу для компанії, а мали можливість самі користуватися продуктами своєї праці, стаючи активними споживачами автомобілів, які самі ж і виробляли. І справді, автомобіль із предмета розкоші перетворився на символ нового середнього класу. Для мільйонів американців власне авто, будинок у передмісті та стабільна робота стали уособленням тієї самої мрії, яку прагнули втілити у життя ще перші колоністи, тільки тепер у зовсім іншій формі. Саме такий набір атрибутів став класичним у розумінні всіх, хто хотів виконати мрію.

Однак, крах 1929 року був фінансовою катастрофою, це був удар по культурному полотні, у якому мрія злилася з оптимізмом безкінечного зростання. Символічно, що саме в ці роки Джеймс Траслоу Адамс концептуалізує «американську мрію» не як накопичення речей, а як можливість для кожного

досягти повнішого, змістовнішого життя, зміщуючи акцент із розкошів на гідність. Від цього термін отримує стійкість. Він витримує рецесію, бо перестає бути лише про високу зарплату, натомість означає доступ до шансів. Важливо, що в ті часи й досі наголошувалося не тільки про матеріальні здобутки, але й про моральне піднесення. Вважалося, що тільки через особистісне зростання можна досягти й матеріального добробуту, але не він є кінцевою ціллю, а саме вдосконалення внутрішнього світу індивіда.

Політичною відповіддю на кризу 1930-х років став «Новий курс» (англ. New Deal) президента Франкліна Д. Рузвельта – комплекс державних заходів, спрямованих на відновлення економіки та розширення соціального захисту громадян. Серед ключових ініціатив були: Glass-Steagall Act, який розділяв комерційні та інвестиційні банки, щоб зменшити ризик фінансових криз; створення FDIC, що гарантувало збереження банківських вкладів; SEC – урядова Комісія з цінних паперів для контролю над фондовим ринком; програми громадських робіт WPA та CCC, що давали роботу безробітним; Social Security Act (1935 р.), який встановив систему соціального страхування (пенсії, допомога по безробіттю); та Національне трудове законодавство [35], що закріпило право працівників на колективні переговори та створення профспілок [40].

Ці заходи не лише стабілізували економіку, а й змінили зміст «американської мрії». Тепер вона означала можливість досягти багатства й гарантію, що людина не опиниться у злиднях і матиме базові соціальні права.

У ці роки формується і лексикон моральної оборони мрії. «Чотири свободи» Рузвельта (зокрема свобода від нужди та страху) розгортають її універсалістський горизонт [29]. І знову, можна висловитися, «все для людей». Соціальне страхування не є статичною таблицею, воно є гарантією, що вдівство, хвороба чи безробіття не перекреслюють гідності. Реформи суперечливі, але саме вони дозволили мільйонам родин у післявоєнні десятиліття мріяти не лише про виживання, а й про плани на майбутнє: освіту дітей, будинок, пенсію.

«Новий курс» Рузвельта також створив передумови для майбутніх суперечок. Розширення ролі держави у економіці викликало критику від прихильників мінімального втручання держави (антиетатистів), які вважали, що надмірна регуляція обмежує свободу бізнесу. Водночас нові фінансові механізми, створені під час реформ, відкривали великі можливості для впливу великих корпорацій на економіку [29]. Проте у середині ХХ століття склався компроміс кейсіанського типу, коли держава підтримувала сильні профспілки та соціальні гарантії, забезпечуючи не лише індивідуальний успіх, а й колективну безпеку, тобто базові соціальні права і захист для більшості громадян, а не лише для найспритніших і багатих.

Після Другої світової війни Америка опинилася в унікальній ситуації. В Європі та Азії ще лежали руїни, а Америка перетворювалася на справжню лабораторію добробуту, місце на пагорбі. Мільйони солдатів повернулися додому і держава зустріла їх не лише парадами, а й конкретними можливостями. «GI Bill» (1944 р.) дав ветеранам шанс здобути освіту, отримати нову професію, відкрити для себе університетські аудиторії, які ще недавно здавалися недосяжними [15]. Державні програми іпотеки дозволили купувати власні будинки в нових субурбних районах – Левіттауни стали символом цього нового життя [31]. Уявлення про «американську мрію» тепер мало матеріальне втілення: власний дім, газон, авто біля гаража, пральна машина на кухні, телевізор у вітальні.

Цей образ був дуже сильним. Він обіцяв, що тепер успіх вимірюється не тільки тяжкою працею, а й здатністю жити нормальним життям, із відпустками, кредитними картками, сімейними подорожами по хайвеях. Америка показувала світові, що ось як виглядає свобода. Так, по цеглині, вибудовувався концепт «американської мрії». Розвиток Америки значною мірою підтримувала ця ідеологія, оскільки наявність об'єднувальної ідеї створювала плацдарм для колективних зусиль суспільства.

Та ця республіка споживачів мала свої кордони. Чорні американці, багато іммігрантів і національних меншин десятиліттями залишалися за межами системи. Банківські відмови, «редлайнинг», дискримінаційні угоди в нерухомості фактично позбавляли їх доступу до головного механізму накопичення багатства (власності на житло). І саме тут прозвучав всім відомий голос Мартіна Лютера Кінга, який у своїй промові «I Have a Dream» нагадав, що мрія – це не лише лозунг, а й чек, який держава зобов’язана «погасити» справжньою рівністю. Рух за громадянські права й сегрегації 1960-х розсунув рамки, американська мрія більше не могла залишатися ексклюзивним клубом для білих середнього класу.

Паралельно змінювалася й норма. Книга Бетті Фрідан «Жіноча містика» (1963 р.) викрила пастку, в якій опинилися жінки у комфортних субурбанних будинках, але ідеалізована роль домогосподарки часто оберталася відчуттям порожнечі. Другий феміністичний рух і ухвалення *Title IX* (1972 р.) відкрили для жінок двері в університети, професії та політику. Голоси латиноамериканських і корінних активістів, нові імміграційні закони після 1965 року зробили націю більш багатоголосою. Мрія почала означати не лише дім із парканом, а й право бути собою, незалежно від кольору шкіри, статі чи походження.

Культура ж не мовчала. Драми Артура Міллера чи фільми 1950–1960-х показували, що успіх має свій темний бік, комусь він приносить стабільність, а когось знищує тиском очікувань. Згадаймо кухонну дискусію між Ніксоном і Хрущовим у 1959 році, холодильники, пральні машини, дизайн стали частиною холодної війни. Мрія перетворилася на ідеологічний експонат. Америка демонструвала, що свобода вимірюється рівнем життя. Та всередині країни зростало відчуття несправедливості, далеко не всі були запрошеними до цього свята достатку.

Отже, у 1945–1970-х роках «американська мрія» складалася з трьох основних вимірів:

1. Матеріальна стабільність – міцний середній клас, власний дім, доступ до споживчих благ.
2. Інституційна інклюзія – громадянські права, антисегрегаційне законодавство, розширення освітніх можливостей тощо.
3. Культурна самореалізація – можливість вийти за межі традиційних ролей, обирати свій шлях самостійно.

Цей консенсус був справжнім, але досить крихким. Його хитали соціальні рухи, культурні кризи й, зрештою, економічні потрясіння 1970-х, які змусили американців заново перепитати: а що ж таке ця мрія насправді й чи можливо її досягти?

1970-ті стали для Америки часом несподіваних ударів. Стагфляція, енергетичні кризи, занепад промисловості в «Ржавому поясі» – все це зруйнувало колишні економічні гарантії. Заводи закривалися, робочі місця зникали, зарплати ставали нестабільними. Паралельно з'явилася нова етика: цінність для акціонера, гнучкі контракти, слабші профспілки тощо. Для одних це відкривало нові шанси: стартапи, венчурний капітал, технічні кар'єри; для інших: робота без гарантій, зарплати, що ледве зростають, і страх опинитися за межами середнього класу. Мрія розділилася навпіл, для одних це легенда про гараж і перший мільйон, для інших – марафон без фінішної стрічки.

У 1990-х глобалізація прискорила зміни. Переїзд виробництв за кордон знизив ціни, але поставив під удар локальні спільноти, де завод був серцем міста. Цифрова революція 2000-х перетворила мрію на «стартап-пітч»: тепер успіх вимірювався не конвеєром, а ідеями, кодами і підприємницьким хистом. Та Велика рецесія 2008 року нагадала, що безпека є основою мрії. Люди втрачали будинки, роботу, накопичення. Мрія стала раптом дуже крихкою для тих, хто сподівався на стабільність.

Мобільність теж змінилася. Дослідження показали, що якщо майже 90% американців, народжених у 1940-х, заробляли більше за батьків, то серед народжених у 1980-х таких було лише близько половини. Для багатьох мрія перестала бути про підйом нагору. Тепер вона більше про те, щоб не опуститися вниз остаточно. Нерівність росла, бо доходи капіталу зростали швидше, ніж загальна економіка.

Але з'явилися й нові способи мріяти. Розширення прав ЛГБТК+, хвиля міської реновації, розвиток технологічних хабів, активне підприємництво мігрантів – усе це показувало, що шляхи до мрії можуть бути різними. Дебати про імміграцію ставили запитання: що означає бути американцем, документи чи внесок у спільноту? Рух Black Lives Matter нагадував, що справжня мрія не тільки про шанс, а й про гідність і справедливість.

На порозі 2020-х пандемія COVID-19 і економічні потрясіння підкреслили дві речі. По-перше, класичний набір, як-от, дім, диплом та стабільна робота став значно дорожчим, тому що ціни на житло й освіту зросли. По-друге, робота на відстані й цифрові платформи відкрили нові шляхи для здобуття та зростання у кар'єрі. Мрія стала набагато гнучкішою, це вже було не чек-лист речей, а умови для життя, тобто, безпека, доступ до ресурсів та свобода обирати свій шлях. Не кожен стане засновником чогось неймовірного, але кожен має право на шанс спробувати себе й на життя без приниження.

В науковій літературі цю зміну називають переходом від «матеріалістичної» мрії до «постматеріалістичної», від нагромадження до самоздійснення. Політики сперечаються між версіями: «повернімо велич минулого» або «створимо контракт, що працює для більшості». А прості американці, й не тільки вони, все ще задають найважливіше питання: чи матимуть наші діти більше можливостей, ніж ми? Відповідь залежить від того, де ти народився і хто ти, бо десь ліфти працюють, десь застрягли між поверхами.

1.5. Ідеологічна сутність «американської мрії» у свідомості та культурі

Після того як ми простежили історичні трансформації американської мрії – від релігійних витоків до післявоєнного добробуту і глобалізаційних викликів – настав час подивитися на це явище крізь призму теорії про ідеологічну суть цього концепту. Американська мрія ніколи не була лише набором матеріальних об'єктів або соціальних досягнень. Вона живе як ідея, яка визначає спосіб мислення, поведінку і навіть структуру суспільства. Вона є складовою частиною історично зумовленої системи поглядів, що окреслює рамки правильного життя, цінностей і прагнень. Ідея про те, що кожен, незалежно від походження, має шанс на успіх, стала одним із головних міфів американської культури, який формує як індивідуальну, так і національну ідентичність.

Ідеологема є змістовою одиницею, яка передає важливі для спільноти ідеї та цінності через різні форми культури: мову, міфи, образи, наративи. Ідеологеми функціонують як знакові структури, що організовують уявлення про світ і соціальні орієнтири. Вони зберігаються в культурній пам'яті, навіть якщо змінюється форма або акценти. Американська мрія є прикладом такої одиниці. Вона об'єднує уявлення про свободу, особисту відповідальність, соціальну мобільність і успіх, досяжний завдяки праці й рішучості.

Проте ця мрія виконує не лише мотиваційну функцію, а й нормативну. Вона задає стандарти того, що вважається бажаним або гідним. У цьому сенсі вона не лише надихає, а й нав'язує певні очікування, які можуть ставати тиском, особливо для тих, хто не вписується в рамки цієї моделі.

Культурна пам'ять, за Яном Ассманом, є не просто індивідуальним згадуванням, а колективною системою збереження знань, сенсів і уявлень через публічні ритуали, тексти, символи, інститути [18, р. 20-22]. У випадку американської мрії – це постійне відтворення певного образу успіху в освіті, ЗМІ, політичній мові, масовій культурі. Вона фігурує в національних міфах, у

святкуваннях (наприклад, День подяки), у виступах президентів, у публічних кампаніях тощо.

Американська мрія закріплюється також через історії успіху – автобіографії, біографії, фільми, інтерв'ю. Наприклад, історія Стівена Джобса або Опри Вінфрі часто наводяться як приклади досягнення мрії. Ці приклади не лише мотивують, а й стають способом становлення соціального порядку. Успіх інтерпретується як наслідок зусиль, а не соціальних привілеїв.

У цьому контексті мрія стає складовою не лише пам'яті, а й ідеологічної інфраструктури. Вона функціонує як культурна схема, через яку американці інтерпретують власне життя, бажання, свій успіх чи невдачу.

Американська мрія знаходить своє втілення в художній літературі, кіно, музиці, телебаченні. У фільмі «У гонитві за щастям» (2006 р.) показано, як наполеглива праця та віра в себе дозволяють досягнути соціального піднесення навіть у складних життєвих умовах. Цей фільм є одним з численних інтерпретацій ідеї, що незалежно від обставин, головне – прагнути, і тоді все можливо.

Однак у класичному романі «Великий Гетсбі» (1925 р.), про який вже згадували раніше, Ф. С. Фіцджеральд демонструє інший бік мрії: її фальшиву оболонку, ілюзорність, внутрішню пустоту. Головний герой, Джей Гетсбі, уособлює прагнення людини піднятися з низів і досягти багатства, слави та кохання. Його життя стає уособленням класичного сюжету про втілення «американської мрії». Однак Фіцджеральд розкриває й інший бік цього феномена: за блиском розкоші та гламуrom 1920-х приховується духовна порожнеча, корупція та егоїзм. Таким чином, мрія зображується як омана, збудована на поверхневих цінностях. Письменник показує, що матеріальний успіх не гарантує щастя, і що справжня «мрія» може втратити свій сенс, якщо позбавити її духовної складової [23].

Американська мрія не лише пронизує тексти художньої літератури, а й живе у символічних просторах. Наприклад, Статуя Свободи символізує надію для іммігрантів, Голлівуд – можливість визнання й слави, Уолл-стріт – економічний успіх. Ці простори підтримують уявлення про те, що Америка – це місце шансів і можливостей.

Однак варто враховувати, що для різних соціальних груп ці простори можуть мати різне значення. Те, що для одних є символом мрії, для інших – символом недосяжного ідеалу чи системного бар'єру, і так буде завжди.

Важливим джерелом пам'яті є також родинні історії, усні наративи, індивідуальний досвід. Через розповіді, які передаються з покоління в покоління, мрія набуває персоналізованого вигляду. Вона є не загальною формулою, а особистим очікуванням, спогадом, емоційною точкою опори або розчаруванням.

Починаючи з другої половини ХХ століття, все більше соціологів, філософів та культурологів звертають увагу на обмеженість ідеї американської мрії. Різне соціальне розшарування, дискримінація, расизм, зростання цін на освіту, нестабільність ринку праці – ставить під сумнів доступність мрії для всіх.

У відповідь на це формуються нові варіанти мрії. Необов'язково досягати кар'єрного піку або мати розкішне життя, достатньо мати внутрішню рівновагу, стабільність, змогу реалізувати себе в дрібницях. У цьому сенсі мрія еволюціонує, стає більш особистісною та гнучкою. Про це говорив Дж. Т. Адамс, і він мав рацію.

Соціальні мережі також відіграють значну роль у переосмисленні концепту «американської мрії». У популярних наративах сьогодні звучить не лише ідея матеріального успіху, а й прагнення до емоційного добробуту, здатності бути щасливим без зовнішнього визнання. Однак, соцмережі створюють образ ідеального життя: красивих будинків, подорожей, успішних кар'єр і безтурботних моментів, що часто сприймається як стандарт щастя. Водночас за цим блиском часто ховається реальність: внутрішні сумніви, труднощі, соціальні

та економічні обмеження, які не потрапляють у публічний простір. У такому контексті сучасна «мрія» починає поєднувати глянцева ідеалізацію з більш реалістичними уявленнями про життя, підкреслюючи, що щастя – це не лише зовнішній успіх, а й внутрішня гармонія, здатність знаходити задоволення у власних досягненнях, незалежно від думки інших.

Підсумуємо, що американська мрія є важливим складником культурної пам'яті США, що постійно змінюється, залишаючись актуальною для багатьох поколінь. Вона формувалась у різних історичних контекстах і через різні медіа, від політичної риторики до художньої літератури. Її образи закріплюються в символічних просторах, родинних історіях, масовій культурі.

Проте сьогодні стає зрозуміло, що універсальність мрії більше уявна, ніж справжня. Вона не однакова для всіх і не завжди доступна. Саме тому сучасна культурна пам'ять не лише зберігає класичні уявлення, а й створює простір для нових тлумачень. Ця мрія більше не є єдиною моделлю, а відкритою ідеєю, яка дозволяє кожному інтерпретувати її відповідно до власного досвіду й цінностей. І саме в цьому її стійкість і жива присутність у культурному полі.

РОЗДІЛ 2

АМЕРИКАНСЬКА МРІЯ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ ХХІ СТОЛІТТЯ

2.1. Модерна інтерпретація: дискурсивні стратегії успіху і самореалізації у романі Лорен Вайсбергер «Диявол носить Прада»

Роман Лорен Вайсбергер «Диявол носить Прада» (2003 р.) став однією з найпомітніших культурних подій початку ХХІ століття, адже він не лише відобразив закулісний світ модної індустрії, але й підняв універсальні питання про ціну успіху та справжнє значення самореалізації. Якщо класична літературна традиція, представлена таким романом, як «Великий Гетсбі» Ф. Фіцджеральда, змальовувала американську мрію як прагнення гармонії між ідеалами та матеріальним добробутом [23], то Вайсбергер переносить цей концепт у зовсім іншу площину. Мрія у романі не постає високим ідеалом, внутрішньою боротьбою чи шляхом до свободи душі, вона зводиться до отримання зовнішніх чинників, нав'язаних суспільством: кар'єри, влади, брендів, статусних речей, гламуру тощо. І саме в цьому проявляється модерна, часом цинічна, інтерпретація концепту «американської мрії», який втрачає ознаки гуманізму та початкові, властиві йому, цінності.

Цей роман у певному сенсі можна назвати дзеркалом початку епохи 2000-х. Він показує реалії тих років, коли глобалізація, культ споживання та престижності тільки мали свій початок й ставали новими орієнтирами суспільного успіху. Не можна, звісно, сказати, що подібного раніше не було, можливо, це просто менше висвітлювалося на суспільний огляд й не було широко представлено. Однак, у цьому контексті «Диявол носить Прада» виконує роль своєрідного соціокультурного коментаря, демонструючи, що мрія, яка колись означала можливість побудови власної долі, тепер часто звужується до

кар'єрного росту у престижній сфері та володіння речами з гучними брендами. І саме іронічне, що нічого донині не змінилося.

Сюжет роману побудований навколо досвіду молодої випускниці журналістики Андреа Сакс, яка потрапляє у світ високої моди, працюючи асистенткою легендарної та жорстокої редакторки журналу «Подіум» (англ. – *Runway*) Міранди Прістлі. У класичному розумінні, американська мрія передбачає, що будь-яка наполеглива праця дозволяє людині досягти успіху, зберігши при цьому власні моральні орієнтири. Проте в романі Вайсбергер цей ідеал має інший вигляд. Робота Андреа не веде до духовного зростання, вона змушує її жертвувати особистим життям, дружбою і власною ідентичністю. У цьому проявляється парадоксальна філософія сюжету: мрія знижується до гри за чужими правилами, де успіх вимагає самозречення.

Цей внутрішній конфлікт між самореалізацією та самовтратою авторка демонструє через мовні образи, що позначають владу й контроль. Такі лексеми, як “*command*” (наказувати), “*dictate*” (диктувати), “*order*” (розпоряджатися), повторювані у репліках Міранди, формують дискурсивний простір домінування, в якому мрія перетворюється на виживання в умовах суворої ієрархії.

У тексті роману постійно функціонують колокаційні пари, що створюють уявлення про престиж і владу: “*designer clothes*” (дизайнерський одяг), “*first-class tickets*” (квитки першого класу), “*exclusive party*” (ексклюзивні вечірки), “*power lunch*” (ділові обіди). Ці мовні структури відображають світ, де американська мрія зводиться до символів статусу, зовнішніх чинників і контролю над іншими. Прикметно, що сама Андреа відчуває внутрішню відразу до цього світу, але водночас вимушена ним жити.

У певному сенсі лексичний пласт роману створює подвійний код. З одного боку ми маємо те, що він відображає привабливість гламурного життя (шампанське, бренди, модні покази), а з іншого, підкреслює його порожнечу, адже ці слова втрачають внутрішній сенс і перетворюються на маркери

беззмістовної гонитви. Знаючи вислів про те, що гроші не роблять людину щасливою, можна сказати, що цей роман показує це досить яскраво. В реаліях сьогодення, на жаль, мрія фокусується на матеріальному.

Енді йде на роботу в «Подіум» не через любов до моди, а через прагнення потрапити у відоме видання «*The New Yorker*», яке має престиж і можливості для кар'єри журналістки. Від самого початку книга проголошує умовність про те, що позиція не є рідкісним квитком, за який варто боротися, але щоб його зберегти, треба прийняти правила гри та втратити себе. Саме тому повторювана репліка «*A million girls would kill for this job*» (*Мільйон дівчат вбили б за цю роботу*) працює як соціальний прес [46, р. 67]. Натовп, що бажає, виправдовує екстремальні вимоги. Сюжетно це проявляється в низці практичних випробувань, тобто через довгі години роботи, безсонні поїздки, примхи Міранди, витрати часу й приватного простору.

Мова Міранди структурована імперативами, лаконічними командами, знеособленими конструкціями: «*Get me...*» (*Дістань мені...*), «*Find...*» (*Знайди...*), «*Bring...*» (*Принеси...*). У романі такі вигуки не є лише побутовими, вони функціонують як ритуали ініціації, виконуючи їх, асистент проходить тест на гнучкість і готовність до втрати себе як індивіда. Короткі речення з фронтованими дієсловами створюють у читача відчуття тиску та невідворотності, показуючи, як мова стає засобом контролю в організаційній культурі.

Сюжет фіксує поступову зміну внутрішнього стану героїні: від енергії та амбіцій до відчуття виснаження й емоційного спустошення. У тексті неодноразово простежується момент, коли робота поглинає особисте життя і залишає відчуття ізоляції: «*If either of us is still alive. And I finally, finally, went home*» (*Якщо хтось із нас ще буде живий. І я нарешті, нарешті, повернулася додому*) [46, р. 123]. Ця репліка підкреслює, що навіть після важкого, успішного дня героїня не відчуває задоволення чи відпочинку; її «*успіх*» стає скоріше механічним виконанням обов'язків, а повернення додому не приносить ні

радості, ні відновлення. Повторювані дієслова тільки підкреслюють виснаженість. Семантична нота цитати відображає філософський підтекст роману про те, що досягнення цілей без балансу між роботою та життям веде до емоційного виснаження, а не до справжнього задоволення.

Парадоксально, що у історіях про успіх кульмінація часто збігається з моментом максимального занурення в професійне середовище. У романі це відбувається, коли Енді їде до Парижа разом із Мірандою, щоб працювати на міжнародному рівні модної індустрії. Проте ця подія стає для героїні моментом прозріння, бо вона усвідомлює, що її відданість роботі руйнує особисті стосунки та підставляє колег (наприклад, вона розуміє наслідки своїх дій щодо друзів і партнерів у роботі). Також кульмінацією стає те, що її подруга потрапляє у автокатастрофу, що не викликає у Міранди будь-яких емоцій. У цей момент Енді стоїть перед вибором, залишитися повністю поглиненою кар'єрою або зберегти власну особистість і моральні основи. Цим сюжет показує філософський урок роману, тому що доступ до вершини індустрії часто пов'язаний із компромісами щодо особистих цінностей та збереження індивідуальності.

На фіналі Енді відмовляється від тотального підпорядкування Міранді й обирає себе. Її розрив із Мірандою і повернення до написання не говорить про «успішне повернення» до початкового стану героїні в сенсі матеріального прогресу, а стає її рішенням для особистісного спокою, тобто є більш етичним, тому що якість життя й стосунків важливіші за зовнішній престиж. Роман, отже, пропонує критичну філософію цього концепту. Якщо американська мрія перетворюється на культуру видимості, то справжня самореалізація потребує вибору автономії над символічним капіталом. Звісно, якщо дуже захотіти, можна поєднати та пристосуватися без втрати своєї ідентичності, але не в цьому урок, який ми виносимо з цього твору.

Розгляд роману Лорен Вайсбергер "Диявол носить Прада" дозволяє простежити як концепт «американської мрії» змінюється та набуває нових шарів

у межах сучасної англійськомовної літератури та культури. На відміну від класичної моделі «мрії» Ф. С. Фіцджеральда, де мрія включала ідеалізоване прагнення до гармонії та особистого щастя, у Вайсбергер вона наближена до сучасних зовнішніх чинників успіху: кар'єри, соціального статусу, модного способу життя та влади. Лексика тексту багата на вислови, пов'язані з модою та корпоративним контролем, разом зі стилістичними прийомами (командний дискурс, метафори влади та статусу, яскраві епітети), формує у читача відчуття жорстких правил гри, де досягнення «мрії» залежить від підкорення зовнішнім стандартам, а не внутрішньої реалізації особистості.

Сюжетна філософія твору показує, що сучасна американська мрія має дві сторони, тобто, вона приваблює амбіціями та символічним капіталом, але вимагає від людини компромісів, що загрожують її цінностям. Через розвиток персонажа Енді Сакс роман показує моральні та психологічні витрати на шляху до успіху, підкреслюючи конфлікт між професійними досягненнями та індивідуальністю особистості. Отже, дослідження Вайсбергер відображає сучасні аспекти реалізації концепту «американської мрії» й показує проблему співвідношення між ціною успіху та межами особистого самовизначення.

Лінгвістичний аналіз тексту доповнює цю картину. Повторювані ключові слова та колокації (*“fashion”* (мода), *“power”* (влада), *“command”* (авторитет), *“prestige”* (престиж)) у поєднанні з сюжетними конфліктами створюють мовний каркас концепту, що ілюструє його природу. Концепт «американської мрії» вербалізується словами, які пов'язані з модою, багатством та престижем. Роман виступає прикладом сучасної культури успіху та демонструє, що американська мрія сьогодні часто сприймається як зовнішній атрибут статусу, а не як внутрішнє прагнення до самореалізації, що робить його об'єктом багатозорової інтерпретації та філософських роздумів.

Підсумовуючи, зазначимо, що модерна інтерпретація американської мрії є дискурсивно й лінгвістично структурованою, де сюжет, стиль і лексика

взаємопов'язані та спільно формують комплексне уявлення про концепт у сучасному художньому дискурсі.

2.2. Вербалізація концепту «американської мрії» у мемуарах Джордана Белфорта «Вовк з Волл-стріт»

Важливо почати з визначення: вербалізація концепту є процесом словесного вираження певного концепту за допомогою слів, формулювань та мовних зворотів. Мова йдеться про сукупність мовних рішень, які використовуються для відображення концепту словесно. Наприклад, використання словникових одиниць, синтаксичних конструкцій, дискурсивних стратегій і прямої мови перетворюють абстрактну ідею/поняття (тут – американська мрія) на конкретний, емоційно відчутний образ. У мемуарах «Вовк з Волл-стріт» ця вербалізація має декілька взаємопов'язаних частин, кожна з яких працює як окремий напрямок, разом вони створюють комплексне відображення мрії: амбітної, матеріалістичної, агресивної і водночас руйнівної.

Белфорт одразу вводить читача у світ надлишку і швидкого збагачення, використовуючи номінації, що функціонують як символи статусу. Наприклад, він описує прибутки: «*It was another custom-made touch of my dear aspiring decorator, this one only \$9,000 (for a mobile?). But who cared?*» (Це був ще один індивідуальний акцент мого дорогого дизайнера інтер'єрів, який коштував лише 9 000 доларів (за мобільний?). Але кого це хвилювало?) [19, р. 32]. Саме числова конкретика робить мрію матеріальною, переводячи її з площини ідеї у площину повсякденності, наближаючи її до надмірності та марнотратства.

Вербалізація відбувається насамперед через дієслова прагнення й здобуття: “to want” (*xomitu*), “to chase” (*neperesliduvati*), “to grab” (*sxonitu*), що підкреслюють динаміку постійного руху й ненаситності. Белфорт пише: «Act as

if! Act as if you're a wealthy man, rich already, and then you'll surely become rich» (Поводь себе так, ніби ти вже багатий, і тоді ти обов'язково станеш багатим) [19, р. 75]. Фраза “act as if” звучить як наказ і спонукає діяти, а поєднання дієслова з прикметником «become rich» робить бажання більш конкретним і відчутним [19, р. 75]. Тут американська мрія вербалізується через відчуття і дії – вона стає майже реальною, фізичною, що допомагає читачеві зрозуміти, як постійне прагнення і боротьба формують цей концепт.

Белфорт систематично називає бажане через економічні маркери (іменники): “money” (гроші), “millions” (мільйони), “yachts” (яхти), “watches” (годинники), “suits” (костюми), “mansions” (особняки), “limousines” (лімузини) – позначки успіху, які описують концепт «американської мрії». Вживання конкретних торгових найменувань і чисел (“millions” (мільйони), “thousands a minute” (тисячі за хвилину)) перетворює абстрактне поняття успіху на відчутний набір предметів і кількісних показників. Лексика підкреслює прагматичний, матеріальний характер мрії. Вона вимірюється не благородними абстракціями, а готівкою, брендами, показниками прибутку. Тобто, у книзі, явно, концепт «американської мрії» має певне асоціативне поле, яке складається зі слів, які вербалізують цей концепт через призму матеріальних накопичень, влади та слави.

У мовленні Белфорта часто звучать вислови, які мають наказовий характер, такі як: «Do it» (Зроби це), «Sell» (Продай), «Never give up» (Ніколи не здавайся) [19]. Такі імперативи не лише інструктують, а також створюють певну обіцянку виконати, що означає стати частиною мрії. Ще одна постійна особливість, афористична, сентенційна подача (короткі вислови-мантри), які працюють як маленькі коди успіху й повторюються в дискурсі (“winners” (переможці), “hungry” (голодні), “persistence” (наполегливість), “create the circumstance” (створи обставини)). Ці мовні фігури виконують подвійне завдання, тому що вони визнають прагнення й закріплюють у тексті ідею мрії як керівного принципу

життя. Можна припустити, що концепт мрії у «Вовк з Волл-стріт» подано у викривленому вигляді, бо він відображає не те, про що мріє більшість, а радше гіперболізовано демонструє, що для сучасних людей матеріальні прагнення виходять на перший план, тоді як моральний вимір мрії давно відсунувся назад.

Також автор створює дуалістичну палітру. Прикметники й образи, що сяють (*“luxurious”* (розкішний), *“shiny”* (блискучий), *“expensive”* (дорогий)), протиставляються словам виклику й деградації (*“hollow”* (порожній), *“empty”* (пустий), *“addicted”* (залежний)). Вербалізація мрії через такі оцінні прикметники дозволяє читачеві одночасно відчувати привабливість і побачити порожнечу, що лишається за блиском. Мовна контрастність є важливим інструментом, тому що вона робить концепт неоднозначним й не канонічно позитивним.

Велику роль у вербалізації концепту американської мрії відіграє використання метафор і гіпербол, що надають описам відчуття надмірності та напруженості. Белфорт попереджає: *«You look like a kid, and Wall Street's no place for kids. It's a place for killers»* (Ту виглядаєш як дитина, а Волл-стріт – не місце для дітей. Це місце для хижаків) [19, р. 8]. Через метафору «хижаків» передається суворість і агресивність світу фінансів, де успіх досягається лише через рішучість і безжальну боротьбу. Таким чином, автор перетворює абстрактне поняття американської мрії на відчутний досвід життя на Волл-стріт, де прагнення до успіху завжди пов'язане з ризиком і напругою. Також не менш важливим є те, що сама Волл-стріт безперечно виступає простором, який вербалізує концепт «американської мрії», адже для багатьох саме він уособлює одне з її класичних уявлень.

Не менш важливим є синтаксис і стилістика – короткі ритмічні речення, афористичні конструкції, повтори, які працюють як мантри. Белфорт постійно створює відчуття прискорення, руху, натиску, яке відображає динаміку його

власної мрії. Мова стає дзеркалом темпу життя, де швидкість наративу вербалізує швидкість досягнення багатства.

У тексті з'являються прямі вислови авторитетного («я знаю») тону, які задають норматив про те, що мрія досяжна й що є спосіб її завоювати. Вислови типу «*I choose rich every time*» [19, р. 74] (широко відома цитата, яка зустрічається у мемуарах й була значно популяризована фільмом) – це мовні маркери установки, які показують, як індивідуальний вибір вербалізується як моральний імператив [19, р. 74]. Така лексика не просто описує прагнення, вона його закріплює й перетворює на стратегію. Знову концепт мрії вербалізується за рахунок оцінного слова, яке пов'язане з матеріальними здобутками.

Белфорт часто вдається до емоційно насичених, іноді вульгарних висловів. Лайка в його прозаїчному мовленні не випадкова. Вона створює ефект суспільності, знеособленої енергії, близької до ритуалу ініціації молодих брокерів. З лінгвістичної точки зору, така лексична стійкість слугує двом цілям: підсилює емоційну інтенцію мови і формує мовну спільноту (той, хто розуміє і вживає є «своїм»).

У книзі «Вовк з Волл-стріт» Джордана Белфорта вербалізація концепту американської мрії часто здійснюється через поєднання лексики, що передає прагнення та екстремальні стани. Зокрема, Белфорт пише: «*They were drunk on youth, fueled by greed, and higher than kites*» («Вони були п'яні від молодості, підживлені жадібністю і на вершині світу») [19, р. 43]. У цій фразі дієслова та прикметники – «*drunk*» (п'яні), «*fueled*» (підживлені), «*higher than kites*» (на вершині світу) – передають не просто емоційний стан, а динаміку постійного руху до успіху й матеріального збагачення [19, р. 43]. Вербалізація концепту американської мрії тут відбувається через образну мову, яка поєднує фізичні й психологічні переживання. «П'яність від молодості» підкреслює імпульсивність та емоційну сприйнятливність героїв, «підживленість жадібністю» вказує на рушійну силу прагнення до багатства, а «на вершині світу» створює відчуття

досягання неймовірних висот. Белфорт перетворює абстрактне бажання успіху у конкретні, відчутні образи, які дозволяють читачеві пережити напруження, азарт і амбіції, притаманні американській мрії. Ця вербалізація демонструє, що мрія не є статичною концепцією успіху. Вона живиться інтенсивними емоціями, ризиком і суперечливими моральними виборами, що робить її одночасно привабливою та небезпечною.

Переходячи від вербалізації до сюжетної площини, стає очевидно, що сам сюжет роману розгортає концепт американської мрії як шлях злету та падіння, де прагнення до багатства і влади переплітається з особистими ризиками й моральними дилемами. Стиль книги часто критикують за вульгарність, надмірну деталізацію сексуальних і наркотичних сцен, а також за роздутий, іноді хаотичний наратив. Лексика надзвичайно емоційна, повна сленгу, лайливих слів і прямолінійних описів життя персонажів, що може відштовхувати читача, який очікує більш стриманого або художньо виваженого письма.

З іншого боку, саме цей стиль робить книгу «живою». Читач відчуває шалене життя Волл-стріт, азарт, тиск, конкуренцію та моральні компроміси, з якими стикається Белфорт. Книга передає відчуття, що американська мрія не є завжди шляхом до чесного успіху. Іноді, вона постає у вигляді прагнення до матеріального добробуту, статусу і влади будь-якими способами, навіть якщо це супроводжується етичними порушеннями.

Американська мрія в цьому контексті знову зображена як подвійне явище. По-перше, говориться про можливість швидко піднятися у соціальному та фінансовому плані. По-друге, присутня небезпека морального падіння, особистих втрат і внутрішньої пустоти. Белфорт досягає матеріального успіху, але платить за це розрухою особистого життя, проблемами із законом та внутрішнім конфліктом. Таким чином, роман демонструє блиск і принади мрії, у ногу з її темною стороною, показуючи, що швидкий успіх не завжди сумісний із етичними або психологічними нормами.

У підсумку, «Вовк з Волл-стріт» є прикладом того, як американська мрія може бути викривлена і гіперболізована. Книга не вчить чесно досягати мети, але наочно показує ціну, яку платять ті, хто прагне досягти успіху будь-якою ціною. Цей роман цікавий тим, що мова, стиль і сюжетне наповнення одразу демонструють подвійність і напруження феномену американської мрії.

2.3. Неоднозначність «мрії» у мемуарах Дж. Венса «Гілбільська елегія»

Мемуари Дж. Венса «Гілбільська елегія» займають особливе місце в американському літературному дискурсі кінця XX – початку XXI століття, оскільки вони репрезентують голос соціальної групи, яка зазвичай залишається поза офіційними наративами американської мрії. Якщо у класичних творах мрія асоціюється з блиском, кар’єрою й досягненнями, то у Венса вона постає як віддалений, майже недосяжний ідеал. У його оповіді світ можливостей замінюється середовищем, де навіть сама ідея вибору видається ілюзією.

Текст побудований на особистому досвіді автора, який виріс у родині з постійними конфліктами, бідністю, алкоголізмом і відсутністю стабільності. Однак індивідуальна історія переростає у ширшу картину життя цілого прошарку американців, які живуть поза межами мрії. Відчуття соціальної ізоляції втілюється не лише через опис побуту, але й на рівні мови. Венс використовує лексику, що маркує маргіналізовані групи: *“hillbilly”* (селяк), *“redneck”* (простак), *“white trash”* (непотріб). Такі слова водночас ідентифікують людину, формуючи семантичне поле відчуження.

Цей ефект посилюють й інші мовні маркери. Лексеми *“poverty”* (бідність), *“broken homes”* (розбиті сім’ї), *“struggle”* (боротьба), *“abuse”* (знущання), *“trapped”* (пастка) створюють поле «занепаду», що різко контрастує з класичними смисловими моделями *“success”* (успіх), *“wealth”* (багатство),

“*opportunity*” (можливість). Автор показує, що у світі його дитинства панує не рух угору, а замкнене коло проблем. Венс підкреслює глибокий песимізм серед свого соціального кола: «...*the fact that hillbillies like me are more down about the future than many other groups*» (...той факт, що такі селяни, як я, більш песимістично дивляться на майбутнє, ніж багато інших груп) [43, р. 16]. Це зауваження показує, що для багатьох із його громади американська мрія не є реальною обіцянкою прогресу. Діти не обов’язково отримують кращі умови життя, ніж їхні батьки, і перспектива виходу з кола бідності часто здається недосяжною. Венс демонструє, що песимізм і відчуття соціальної ізоляції стають частиною життя маргіналізованих груп, які формують інший, більш критичний погляд на ідею успіху та можливостей у США.

Ця мова занепаду постійно вступає у протиріччя з офіційним дискурсом успіху, який домінує в американській культурі. У суспільстві поширені гасла про необмежені можливості, про силу особистої ініціативи й «*відкриті двері*» для тих, хто готовий працювати. Але у книзі ми бачимо, що навіть наполеглива праця не завжди рятує від безробіття, алкоголізму чи насильства. Саме через це в тексті виникає класична для «*мрії*» подвійна перспектива: з одного боку, автор визнає, що важка праця і самодисципліна здатні змінити життя (його власний приклад це доводить), але з іншого, він чесно показує, що більшість його земляків не мають ані стартових умов, ані підтримки, щоб цю працю реалізувати.

Така протилежність лексичних полів – «*успіху*» і «*занепаду*» – створює атмосферу розчарування. Американська мрія не звучить як обіцянка чи ідеал, а як фраза, яка підкреслює соціальну нерівність. Для когось вона реальність, а для когось є недосяжною та далекою точкою, до якої немає шляху. Венс не відкидає мрію повністю, але показує її у зламаному вигляді. І саме мовне зіткнення робить його текст надзвичайно показовим для розуміння сучасного переосмислення американської мрії.

Особливу вагу має бінарна опозиція «ми» і «вони», яка пронизує текст. «Ми» – це мешканці Аппалачів, чий життєвий простір обмежений локальними традиціями, бідністю та нестабільністю; «вони» – жителі «іншої Америки», яким доступні ресурси, освіта та престижна робота. Ця протиставленість демонструє, що соціальна мобільність у Венса має не лише економічний, а й культурний вимір. Тобто, навіть здобувши фінансову незалежність, вихідці з бідних регіонів часто стикаються з труднощами адаптації у нових соціальних колах і відчуттям відчуження. Бінарна структура ми/вони підкреслює, що «американська мрія» для маргіналізованих груп залишається обмеженою й доступною лише через складні соціальні та культурні трансформації.

Однак, Венс підкреслює: «...*Social mobility isn't just about money and economics; it's about a lifestyle change*» (...Соціальна мобільність – це не тільки гроші та економіка, це зміна способу життя) [43, р. 564]. Для нього рух вгору означає не лише підвищення доходу, а й освоєння нових соціальних норм, культурних кодів і поведінкових стандартів, що властиві середньому та вищому класу. Цей процес супроводжується відчуттям відчуження від власного середовища, тому що старі друзі та родина часто сприймають зміни як відступ від традицій, а нове соціальне коло може ставитися з настороженістю до прихідців із Аппалачів або з інших регіонів. У тексті Венс показує, що справжня мобільність потребує не лише економічних можливостей, а й внутрішньої трансформації, здатності адаптуватися до нових норм і цінностей, що робить шлях до «американської мрії» складним і з перешкодами.

Водночас історія самого Венса містить елемент парадоксу. Він зумів вирватися зі свого середовища, закінчити Єльську школу права й зробити кар'єру. Зараз він, на подив, віцепрезидент США. Він активно працює над програмами соціальної підтримки, освітніми ініціативами та реформами, що мають на меті допомогти тим, хто не має стартових ресурсів. Його власний досвід слугує підґрунтям для соціального коментаря стосовно того, що «американська

мрія» повинна залишатися привілеєм не лише для щасливчиків. Цей аспект дозволяє читачеві побачити живий зв'язок між особистою історією і політичним впливом, який Венс реалізує у сьогодишньому світі. У цьому сенсі його життя відповідає канонічному сценарію мрії. Проте у тексті автор постійно наголошує на тому, що це радше виняток, ніж закономірність. Як він сам пише: «...*that for those of us lucky enough to live the American Dream, the demons of the life we left behind continue to chase us*» (...що для тих з нас, кому пощастило реалізувати американську мрію, демони минулого життя продовжують переслідувати нас) [43, р. 11]. Індивідуальний успіх у такому контексті не долає відчуження, він лише поглиблює розрив між особистим і колективним.

Жанрова форма мемуарів дозволяє авторові поєднувати приватні спогади з колективним досвідом. У результаті «Гілбільська елегія» є не історією «героїчного успіху», а історією про структурні бар'єри. Венс висвітлює традиційний міф «від бідності до багатства», показуючи, що цей шлях доступний далеко не всім. Наприклад, описуючи свій вступ до Єльської школи права, він зазначає: «*I was terrified that I would say or do something that revealed just how out of place I was*» (Я боявся, що скажу або зроблю щось, що викриє, наскільки я тут не на своєму місці) [43, р. 198]. Тут кульмінація успіху подана як досвід відчуження, а не як тріумф.

У романі концепт американської мрії постає досить суперечливим. Він підтверджує можливість мобільності й оголює її обмеженість. «Гілбільська елегія» – це книга про голос тих, кого зазвичай не чують. Венс показує Америку зсередини, очима людей, чиє життя обмежене бідністю, спадковими проблемами, обмеженим доступом до освіти та роботи. Його сенс не у героїчному тріумфі, а в правдивому відтворенні реальності, бо тут немає глянцю, блиску і легкого успіху, який обіцяють класичні історії про «американську мрію».

Читач бачить, що успіх можна отримати не тільки завдяки особистим зусиллям чи таланту, а й ще – це щасливе поєднання обставин, підтримки та

ресурсів, яких у більшості просто немає. Венс показує розрив між тими, хто народжується «*на пагорбі*», у світі злиднів і обмежень, і тими, кому відкриті дороги освіти та кар'єри. І навіть його власний шлях, з бідного дитинства до юридичної школи й професійного успіху, показує, що американська мрія існує, але це виняток, а не правило.

У центрі книги ми бачимо людську гідність і щирість. Венс не судить і не осуджує. Він просто показує світ таким, яким він є. Його мемуари змушують відчувати і співпереживати, а не тільки захоплюватися історіями успіху. «Гілбільська елегія» нагадує нам, що справжня цінність мрії не в її доступності для обраних, а в усвідомленні того, що життя може бути складним і несправедливим, а людська сила полягає у здатності йти далі попри це.

Ця книга є своєрідним криком і водночас тихим діалогом про те, що ідея американської мрії не є універсальною. І її сенс полягає не в досягненні вершини, а в розумінні того, що боротьба за крихту можливостей, за власну гідність і шанс на краще життя сама по собі має значення. Отже, «Гілбільська елегія» – це текст, у якому американська мрія не святкує перемогу, а розкривається у стані кризи. І саме ця двоїстість, між особистим успіхом і колективною безнадією, робить мемуари Венса ключовими для сучасного осмислення трансформацій концепту.

ВИСНОВКИ

У ході виконання дослідження було досягнуто поставленої мети – проаналізувати функціонування концепту «американської мрії» в англійськомовній масовій літературі та виявити основні лінгвістичні механізми його репрезентації. Аналіз дозволяє дійти висновку, що концепт «американської мрії» є надзвичайно складним та багатим культурним феноменом, який не обмежується простими уявленнями про матеріальний успіх чи соціальний підйом у суспільстві. Він формується на перетині багатьох історичних перевтілень, ідеологічних аспектів і художньо-літературних репрезентацій, і його зміст постійно змінюється відповідно до соціокультурного контексту.

У роботі було з'ясовано теоретичні засади такого поняття, як «концепт», у лінгвістичному та літературознавчому просторі. Це дало змогу проаналізувати концепт «американської мрії» з його початкових засад, які стосуються саме значення. Також ми детально простежили етапи трансформації концепту у різних історичних процесах: від релігійного зародження до наших днів. Далі було виявлено ідейний аспект концепту мрії у свідомості та культурі народу Америки, що дало змогу окреслити це поняття більш точно, з точки зору його ідейного наповнення. Як культурний міф концепт мрії має глибоке ідейно-культурне навантаження.

Аналіз художнього твору «Вовк з Волл-стріт» Джордана Белфорта показав, що твір окреслює американську мрію через призму ілюзії та трагізму. Прагнення до самореалізації та багатства часто стикається з соціальними бар'єрами та моральними дилемами, що робить мрію недосяжною або фрагментарною. У цьому сенсі літературна репрезентація мрії не просто відображає ідеали суспільства, а паралельно створює складну психологічну та символічну структуру, через яку читач відчуває напругу між бажанням і реальністю.

У сучасній масовій англійськомовній літературі ХХІ століття концепт «американської мрії» переважно виступає не як позитивна динамічна ідеологема, а як критично переосмислена структура, у якій відображено суперечності посткапіталістичного світу.

Художній твір «Диявол носить Прада» Лорен Вайсбергер демонструє, як американська мрія переосмислюється у контексті гендерних та соціальних обмежень. Мрія поєднує успіх, кар'єру та особистісну трансформацію, проте цей успіх підпорядкований вимогам системи і часто супроводжується емоційним і моральним тиском. Через це література показує, що мрія більше не є універсальною обіцянкою. Вона є результатом взаємодії індивідуальних зусиль і навколишніх умов.

Особливу цінність у роботі має аналіз мемуарів Дж. Венса «Гілбільська елегія», які зображують американську мрію з точки зору маргіналізованих соціальних груп. Досвід автора показує, що мрія недоступна для більшості, хто виріс у бідності, із соціальною ізоляцією та обмеженим доступом до ресурсів. У той же час він демонструє, що індивідуальна мобільність можлива, проте вона рідко скасовує нерівності й соціальні обмеження. Таким чином, через тексти Венса читач усвідомлює, що американська мрія існує у подвійній площині: вона одночасно надихає і виявляє глибоку соціальну несправедливість.

Узагальнення аналізу дозволяє стверджувати, що американська мрія не є статичним чи однозначним концептом з єдиним смислом. Він є динамічним, має багатопланову структуру, де індивідуальні прагнення існують паралельно з соціальними обмеженнями, і де культурні та літературні тексти виконують роль посередника, який робить цю взаємодію видимою для суспільства. Робота підкреслює, що в сучасному дискурсі концепт мрії трансформується: він враховує матеріальні аспекти успіху, психологічні, моральні та соціальні чинники.

Також, проведений аналіз показує, що літературна репрезентація американської мрії дозволяє читачеві не просто зрозуміти феномен як культурний символ, а відчутти його унікальні риси: прагнення до реалізації власного потенціалу зіштовхується із реальністю, яка постійно коригує або обмежує ці прагнення, що і підтверджує гіпотезу дослідження про критично переосмислену конструкцію концепту в сучасній масовій англійськомовній літературі. Американська мрія, таким чином, постає не лише як ідеал, а як інструмент розуміння взаємозв'язку між особистістю, суспільством і культурою, дозволяючи читачеві зрозуміти складність та багатогранність соціальної мобільності, моральних виборів і життєвих стратегій у сучасній Америці.

На основі проведеного аналізу у роботі запропоновано власне визначення та осмислення цього феномену: американська мрія – це не просто блискучий будинок, швидка машина або успішна кар'єра. Це постійна боротьба, яка починається ще до того, як ти зрозумів, що у світі є «правила гри». Це про можливість, але не гарантовану, про шанс, який одночасно манить і лякає. Американська мрія – це про свободу вибору, але одночасно про обмеження, які диктує життя. Вона водночас і надихає, і знущається. Саме ця напруженість між бажанням і реальністю робить концепт «американської мрії» живим культурним і психологічним феноменом, який відображає конфлікт між свободою та структурними рамками. І саме цю напругу читачі повинні відчувати в кожному слові прозових текстів, які висвітлюють концепт «американської мрії», адже література не лише описує зовнішні обставини, а й передає внутрішні стани, сумніви та надії людини, що формуються у взаємодії з суспільством.

Дослідження концепту «американської мрії» відкриває перспективи для наукових пошуків. Подальші дослідження можуть зосередитися на інших жанрах; кінодискурсі, публіцистиці, масмедіа, а також на порівнянні способів репрезентації «американської мрії» у різних культурних просторах. Такий підхід дозволить глибше відчутти динаміку цього феномену, простежити його,

дослідити, чи він змінюється та як взаємодіє з соціальною, психологічною та культурною реальністю, що робить його не лише об'єктом аналізу, а й живим відображенням людських прагнень і обмежень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Газуда О. Поняття концепту в сучасній лінгвістиці. *Мовознавство. Літературознавство*. 2018. Т. 1, № 22. С. 38-43.
URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/22.166850> (дата звернення: 06.09.2025).
2. Гайдук Г. В. Концепт як базове поняття когнітивної лінгвістики // Філологічні науки. Теоретичні та методологічні проблеми дослідження мови. Маріуполь : Маріупольський державний гуманітарний університет.
3. Де Токвіль А. Про демократію в Америці. К. : Всесвіт, 1999. 590 с.
URL: <http://litopys.org.ua/tocq/toc.htm> (дата звернення: 09.08.2025).
4. Жаботинская С. Когнитивная лингвистика: принципы концептуального моделирования. *Лінгвістичні студії*. Черкаси, 1997. Вип. 2. С. 31-52.
5. Іващенко В. Організація ментальності концепту. «Семантика мови і тексту». Івано-Франківськ : Плай, 2003. С. 202–208.
6. Легкобит О. М., Ільїнська Н. І. “Американська мрія” як культурний код художньої літератури кінця XX – початку XXI ст. // Іноземні мови у сучасному комунікативному просторі : зб. наук. пр. за матер. XVI Всеукр. студ. наук.-практ. конф., 17–18.04.2025 р. Херсон, Хмельницький : ХНТУ, 2025. С. 39-42.
7. Мельничук О. Д. Концепти як елементи семантики тексту. URL : <http://studentam.net.ua/content/view/8783/97> (дата звернення: 17.08.2025).
8. Муляр В. І., Суліменко О. Г. «Протестантська етика і дух капіталізму» Макса Вебера: контекст самореалізації людини. «Culturological Almanac». 2023. № 1. С. 127-135. URL : <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.1.17> (дата звернення: 16.09.2025).

9. Пліс В. Типологія концептів у сучасній когнітивній лінгвістиці. *Закарпатські філологічні студії*. Т. 1, № 9. С. 115-119.
10. Старко В. Терміни «концепт» і «категорія» в дослідженні мовної категоризації світу // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». 2012. № 733. С. 42-48.
11. Уляк О. Поняття «американської мрії» як створення протиставлень у романі «Великий Гетсбі» Ф. С. Фіцджеральда. Проблеми і перспективи наук в умовах глобалізації : матеріали Всеукр. наук. конф. С. 86-90.
12. Шульгач І. Вербалізація поняття «американська мрія» на основі твору «Великий Гетсбі» – Френсіса Скотта Фіцджеральда. Науково-практична конференція, м. Київ, 22–23 вер. 2022 р. Київ, 2022. С. 47–48.
13. Що означає вислів сяюче місто на горі?. *Технологічний посібник*. URL: <https://zatrydni.oda.v.ua/shho-oznachaie-visliv-syayuche-misto-na-gori/> (дата звернення: 23.07.2025).
14. Южакова О. Концепт як головна одиниця когнітивної лінгвістики в аналізі терміносистем (на матеріалі термінології холодильної техніки) // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». 2010. № 675. С. 57-64.
15. About GI Bill Benefits. VA. URL : <https://www.va.gov/education/about-gi-bill-benefits/> (date of access: 16.09.2025).
16. Adams J. T. *Epic of America*. Routledge, 2017. 453 p.
17. Alger, Horatio Jr. *Ragged Dick; or, Street Life in New York with the Boot Blacks*. A. K. Loring, 2007. 296 p.
18. Assmann J. *Memory culture. Cultural Memory and Early Civilization*. Cambridge. P. 15-69. URL : <https://doi.org/10.1017/cbo9780511996306.005> (date of access: 11.09.2025)
19. Belfort J. *The Wolf of Wall Street*. New York : A Bantam Book, 2007. 389 p.

20. Bod E. The Evolution of the American Dream. The Collector. URL : <https://www.thecollector.com/american-dream-evolution/>. (date of access: 21.07.2025)
21. Cohen L. A Consumers' Republic: the Politics of Mass Consumption in Postwar America. Knopf, 2003. 576 p.
22. Cullen J. P. American Dream: a Short History of an Idea that Shaped a Nation. Oxford University Press, 2003. 214 p.
23. Fitzgerald F. S. The Great Gatsby. Benediction Classics, 2021. 106 p.
24. Harvey D. Introduction. *A Brief History of Neoliberalism*. 2005. URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780199283262.003.0004> (date of access: 07.09.2025)
25. Hofstadter R. The Age of Reform: from Bryan to F. D. R. New York : Knopf, 1955. 328 p.
26. Inglehart R. Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies. Princeton University Press, 2020. 464 p.
27. Le Espiritu Y., Ngai M. M. Impossible Subjects: Illegal Aliens and the Making of Modern America. *The Western Historical Quarterly*. 2005. Vol. 36, no. 4. P. 514. URL : <https://doi.org/10.2307/25443248> (date of access: 16.09.2025).
28. Leffler M. A Preponderance of Power: National Security, the Truman Administration, and the Cold War (Stanford Nuclear Age Series). Stanford University Press, 1993. 712 p.
29. Leffler M. For the Soul of Mankind: the United States, the Soviet Union, and the Cold War. Hill and Wang, 2007. 608 p.
30. Mander G., Bauer P., Campbell C. The Grapes of Wrath. Encyclopaedia Britannica. 2025. URL : <https://www.britannica.com/topic/The-Grapes-of-Wrath> (date of access: 12.09.2025).
31. Marshall C. Levittown, the Prototypical American Suburb – a History of Cities in 50 Buildings, Day 25. *The Guardian*. 2015.

- URL: <https://www.theguardian.com/cities/2015/apr/28/levittown-america-prototypical-suburb-history-cities> (date of access: 25.07.2025).
- 32.Merriam-Webster. URL : <https://www.merriam-webster.com/dictionary/American%20dream> (date of access: 30.08.2025).
- 33.Miller A. Death of a Salesman. Bloomsbury Publishing Plc, 2015. 192 p.
- 34.Miller S. Imagined Communities. EBSCO. URL : <https://www.ebsco.com/research-starters/social-sciences-and-humanities/imagined-communities> (date of access: 14.09.2025).
- 35.Paine T. Common Sense. San Diego, CA : ICON Classics, 2005. 78 p.
- 36.Piketty T. Capital in the Twenty-First Century. Harvard University Press, 2017. 816 p.
- 37.Quindlen A., Collins G., Friedan B. Feminine Mystique. Norton & Company, Incorporated, W. W., 2013. 592 p.
- 38.Riis J. A. How the Other Half Lives. Digireads.com Publishing, 2021. 184 p.
- 39.Scheidt J. L. CliffsNotes on Death of a Salesman.
URL : <https://www.cliffsnotes.com/literature/d/death-of-a-salesman/play-summary> (date of access: 27.08.2025).
- 40.Sitkoff H., Kennedy D. Freedom from Fear: the American People in Depression and War; 1929-1945. *The American Historical Review*. 2000. Vol. 105, no. 3. P. 954. URL : <https://doi.org/10.2307/2651898> (date of access: 16.09.2025).
- 41.Steinbeck J. The Grapes of Wrath. *Academic Medicine*. 2008. Vol. 83, no. 3. P. 266. URL : <https://doi.org/10.1097/acm.0b013e3181637a5b> (date of access: 13.08.2025).
- 42.The Editors of Encyclopaedia Britannica. Wagner act. *Encyclopaedia Britannica*. 2025. URL : <https://www.britannica.com/topic/Wagner-Act> (date of access: 05.09.2025).
- 43.Vance J. D. Hillbilly Elegy: a Memoir of a Family and Culture in Crisis : E-book. Harper, 216. 720 p.

44. Veblen T. Conspicuous Leisure. *The Theory of the Leisure Class*. 2009.
URL: <https://doi.org/10.1093/owc/9780199552580.003.0004> (date of access: 16.09.2025).
45. Wang Y. Exploring the Realization of the American Dream – Taking the Pursuit of Happiness as an Example. Atlantis press. Vol. 445. 2020. P. 32-36.
46. Weisberger L. The Devil Wears Prada. DOUBLEDAY. 2003. 277 p.